

АДАМДАРДЫН КУТУРМА ООРУСУНУН ЖУГУУ ЖОЛДОРУ

ЖАНА АЛДЫН АЛУУ ЧАРАЛАРЫ

БАГЫТТАЛГАН АУДИТОРИЯ: жеке приват ветеринарлары

МАКСАТЫ:

Элдин арасында кутурма оорусунун деңгээлин азайтууга багытталган медициналык жана ветеринардык аракеттерди биргелешип жүргүзүү максатында **жеке приват ветеринарлардын** билим сапатынын деңгээлин көтөрүү

КУРСТУН АЯГЫНДА, КАТЫШУУЧУЛАР

- ❖ Төмөнкүлөр боюнча негизги маалыматтарга ээ болот
  - адамдардын кутурма оорусунун
    - булагы, жугуу механизми жана жолдору
    - негизги симптомдору
    - лабораториялык диагностикалоо жана терапия ыкмалары
    - алдын алуу жана күрөшүүдө ведомстволордун кызматтарын интеграциялоо принциптери
- ❖ Төмөнкүлөр боюнча негизги жөндөмдүлүккө ээ болот
  - адамдардын кутурма оорусу менен күрөшүү боюнча башка ведомстволор менен кызматташтыгын жана Комплекстүү планын иштеп чыгуу
  - ветеринардык системанын адистерине адамдардын кутурма оорусу жөнүндө кооптонууну үйрөтүү
  - адамдардын кутурма оорусуна каршы калктын баардык катмарында социалдык мобилизациялоону жүргүзүү

1 САБАК: АДАМДАРДЫН КУТУРМА ООРУСУНУН, БУЛАГЫ ЖАНА ЖУГУУ ЖОЛДОРУ ЖӨНҮНДӨ ТҮШҮНҮК

АНЫКТАМА

Кутурма (син. рабиес, лисса, гидрофобия) – централдык нерв системасынын оор жабыркашы менен мүнөздөлгөн жана оорунун ар бир учуру өлүм менен аяктаган, адамдын зооноздук инфекциялык оорусу.

Оорунун козгогучу - Lissavirus.

Оорунун козгогучу сырткы чөйрөдө туруксуз, кайнатканда жана түрлүү дезинфекциялоочу каражаттардын таасири астында бат жок болот.

Вирустун 2 түрү бар:

- көчөлүк (жапайы), көптөгөн жылуу кандуу айбанаттардын жана канаттуулардын оросунда айланып жүрүүчү;
- фиксирленген - бекитилген, вирустун «жапайы» штаммын адаптациялоо жолу менен алынган, антирабикалык вакциналарды (патогендүү эмес) алуу максатында лабораторияларда сакталуучу;

Жугуу жолдору

Оорунун козгогучу үй жана жапайы жаныбарлардын адамды тиштегенде жана жарааты бар терисин же былжыр чел кабыгын шилекейлегенде жугат.

Кутурманын эпизоотологиясы.

Кутурма – үй жана жапайы жаныбарлардын баардык түрү жабыркоого мүмкүн болгон, зооноздук инфекция. Жаратылышта вирустун негизги резервуары болуп ит үй бүлөлүгүнө тиешелүү болгон жырткычтар – карышкыр, чөө, түлкү ж.б.у.с. эсептелет.

Шаар шартында кутурманын негизги булагы болуп ит жана мышыктар саналат. Шаар ичинде кутурманын жайылышы ит, мышыктардын санына жараша болот. Ит, мышыктардын саны көп болсо – эпизоотия, аз болсо – спорадикалык учурлар кездешет.

Кутурма катталган территориялар эпизоотикалык очог, кооптуу пункт жана коркунучтуу зона деп бөлүнөт.

Кутурманын эпизоотикалык очогу – кутурма менен ооруган жаныбарлар табылган квартира, үй, жеке чарба, мал кармоочу жайлар, жайыттын участкасы жана башка объектилер.

Кооптуу пункт – территориясында кутурманын эпизоотикалык очогу табылган эл жашаган пункт же эл жашаган пункттун бөлүгү, фермердик чарба, жайыт.

Коркунучтуу зонага - кутурманы алып келүү, жайылтуу жана жаратылыш очогу активдешүү коркунучу бар эл жашаган пункт, мал чарбасы, жайыттар, токойлор, тоолор кирет.

Айбанаттардын арасында кутурма шилекейлөө же тиштөө аркылуу жугат Оорунун козгогучу ыландаган айбанаттын организмнен шилекейи аркылуу кутурма убактысынын акыркы 8 күнүндө жана оорунун белгилери айкындалган мезгилинде бөлүнүп чыгып турат.

Кутурманын эпидемиологиясы.

Адамдар ыландаган айбанаттар тиштегенде жана шилекейлегенде жабыркашат.

Оорулуу адамдын шилекейинде кутурманын вирусу болот, бирок бул оорунун адамдан адамга жукканы өтө сейрек кездешет. Биздин республикада мындай учур катталган эмес.

Лаборатория шартында жана үңкүрлөргө барганда көздүн, мурундун, ооздун былжыр чел кабыгы аркылуу вирустун киришине байланыштуу болгон аба аркылуу жабыркоо мүмкүнчүлүгү дагы бар.

Ылаңдаган айбанаттар тиштеген адамдардын 3 - 50% гана ооруйт, мунун себеби болуп оорунун булагы, тиштелген жараатын тереңдиги жана денедеги жайланышы, вирустун дозасы жана адамдын жаш өлчөмү эсептелет. Изилдөөчүлөрдүн берген маалыматына таянсак адамдын бетин, башын тиштеген учурлардын – 90%, колун – 63%, бутун – 23% де оору өрчүгөн.

14 жашка чейинки балдардын, айыл жеринде жашаган тургундарынын жана эркектердин арасында бул оору көп кездешээри байкалган. Мунун себеби болуп жүрүм-турум өзгөчөлүктөрү жана жаратылыш очокторуна жакын жашагандыктары эсептелет.

Кутурма оорусунда мүнөздүү сезондук жокко эсе, бирок жылдын жылуу мезгилинде, элдер жаратылышка көп чыккан, жеңил кийинген учурда оорунун көбүрөөк катталганы байкалат.

2 САБАК: АДАМДАРДЫН КУТУРМА ООРУСУНУН НЕГИЗГИ КЛИНИКАЛЫК БЕЛГИЛЕРИ

Инкубация, буктурма мезгили 10 күндөн 90 күнгө чейин созулат, кээде 1 жылга же андан дагы көп убакытка чейин. Бул периоддун узактыгы ар кандай болушунун себептери болуп төмөнкүлөр эсептелет:

- тиштелген жердин жайланышы: кыска – баштын, беттин, колдун манжаларында, узунураак – буттарда.
- тиштелген жараттын чоңдугу жана тереңдиги: терең, айрылган-тытылган жана көп сандагы жарааттарда - кыска
- жабыркагандардын жашы: балдардыкы - кыска
- тиштеген айбанаттардын түрүнө: жапайы айбанаттар тиштегенде - кыска

Адамдын кутурма оорусунда төмөнкү мезгилдер катталат:

- Алгачкы период (продромалдык), 1-3 күн
- Кызуу (желигүү, кутуруу) мезгили, 2-3 күн
- Шал мезгили, 1-3 күн.

Алгачкы мезгили 1–3 күнгө созулат.

Оору тиштелген жерде жагымсыз сезимдердин (ооруксунуу, тызылдоо, кычышуу, теринин үстүндө кумурскалар чуркап жүргөндөй болуу) пайда болот, кээде тиштегенден кийинки тактын (рубец) кызарып, шишигени байкалат. Ушул эле мезгилде ооруган адамдардын маанайы пас болуп, башы ооруп, алы кетип, тамакка болгон табити начарлап, тамагы ооруп, элден бөлүнүп, уйкусу бузулуп, жаман түштөрдү көрөт. Дененин температурасынын бир аз көтөрүлүшү байкалат (37,3⁰С чейин).

Кызуу (желигүү, кутуруу) мезгили 2 – 3 күнгө созулат.

Оорулууларда ар нерседен коркуу башталат: суудан – гидрофобия, абадан – аэрофобия, жарыктан – фотофобия, үндөн - акустофобия. Себеби абанын желдеши, суунун шырылдашы, өтө жарык болушу, катуу үндүн чыгышы оорулуулардын кекиртектин булчуңдарынын тырышып, катуу оорушуна алып келет. Ушуну менен бирге жүзүндө коркунучтун, азап тартуунун белгилери пайда болуп, беттин булчуң эттери тырышып, каректери чоңойуп, өңү көгүш тартып, оор дем алып, үнү бүтүп калат. Дененин

температурасы 40 – 41⁰ Сга чейин көтөрүлүп, тердеп, шилекейи коп бөлүнүп чыга баштайт. Кыйкырып башын артка тартып, колу калчылдап, чекесин тер басып, оозунан шилекейи куюла баштайт. Бирөөгө кол салып, тиштеп, түкүрүп, тегерегиндеги буюмдарды талкалап, өзүн өзү билбей калат. Абдан күчтүү болуп калгандыгына байланыштуу чоң, оор эмеректериди көтөрүп, жылдырууга жөндөмдүү болот. Ушул мезгилде абалы катуулап, аба жетишпей, тамырынын согушу тездеп, желигүү убагында дем алалбай өлүмгө учурашы мүмкүн.

Шал мезгили – бир канча секунддан 3 күнгө чейин.

Оорулуу тынчтыгынан, коркуу сезими жоголуп, булчуңдун тырышкандары кетип, тамак, суу ичүүгө мүмкүнчүлүк пайда болуп калат. Ушул эле убакта алы кеткени күчөп, буту колу кыймылдабай – шал болуп калат. Дененин температурасы 42⁰ Сга чейин көтөрүлүп, жүрөк тез тез согууп, кан басым түшөт. Жүрөк кан тамыр системасынын жана дем алуу центринин паралич болуусунун кесепетинде оорулуу көз жумат.

Оорунун жалпы узактыгы 5-8 күндү түзөт.

Балдардын кутурма оорусу кыска инкубация мезгили менен мүнөздөлүп, гидрофобия жана катуу кызуу белгилеринин жок болушу байкалат. Оору балдарда депрессия, уйку басуу, шал менен коллапстын бат өөрчүшү менен мүнөздөлөт. Оору башталгандан 1 күндөн кийин кайтыш болушу мүмкүн.

3 САБАК: АДАМДАРДЫН КУТУРМА ООРУСУН ЛАБОРАТОРИЯЛЫК ДИАГНОСТИКАЛОО ЖӨНҮНДӨ ТҮШҮНҮК

Адамдардын тирүү кезинде лабораториялык изилдөө жүргүзүү үчүн флюоресценелүүчү антителалар методу менен көздүн чечекейинин (роговица) тактарын изилдөө ыкмалары колдонулат. Ошондой эле оорулуунун жүлүн суусунан, шилекейинен, жашынан вирусту табуу үчүн клеткалык культураларды жана лабораториялык жаныбарларды жугузуу жолу колдонулат.

Оорулуу өлгөндөн кийин мээнин тканын гистологиялык изилдөөдө Бабеш –Негри бөлүкчөлөрүн табуу, вирустун антигендерин мээнин ткандарынан ИФА аркылуу аныктоо менен диагноз такталат.

4 САБАК: ЖАНЫБАРЛАРДАН ЖАБЫРКАГАН АДАМДАРГА КУТУРМАГА КАРШЫ КӨРГӨЗҮЛҮҮЧҮ ЖАРДАМ, ЭКСТРЕНДИК ЭМДӨӨНҮН ПРИНЦИПТЕРИ, КУТУРМА БОЛУП ООРУГАН АДАМДАРДЫ ДАРЫЛОО

Жаныбарлардын тиштөөсүнөн, шилекейлөөсүнөн жабыркаган адамдарга кутурмага каршы көргөзүлүүчү жардамга төмөнкүлөр кирет:

- Жаратты тазалоо
- Антирабикалык эмдөөлөрдү жүргүзүү:
  - Культуралдык тазаланган концентрацияланган инактивирленген антирабикалык вакцина – КоКАВ,
  - антирабикалык иммуноглобулин (АИГ)

Жаратты тазалоо

Үй жана жапайы айбанаттар тиштегенде же шилекейлегенде, тиштеген жаныбардын жашына жана жарааттын чоң-кичинелигине карабастан сөзсүз түрдө жаратты жана анын тегерегин алгачкы тазалоо (обработка) жүргүзүш керек. Бул жараттын кабылдап, ириңдеп кетишинен жана кутурманы жугузуп алуудан сактайт. Ошон үчүн айтылган иш чараны жаныбардын тишинен жабыркагандан кийин дароо жана эрте жасаш керек. Бул

процедураны медициналык мекемелердин баардык звенолорунда (ФАП, тез жардам, Үй Бүлөлүк Борбор, Аймактык оорукана) жасашат.

Эгер адам жапайы жаныбарлардын тишинен жабыркаса, канчалык алыскы жайыттарда болгонуна карабастан, жакынкы медициналык мекемеге алып баруу зарыл.

Алгачкы тазалоонун этаптары:

- Жаратты самындуу суу менен аябай жууш керек, терең сайылган (колотый) жараттын ичине куюш керек
- Андан кийин 70° спирт же 5 % йод настойкасы менен жараттын ичин жана тегерегин сүртүш керек
- Жараттын үстүнө кургак таза таңуу менен таңып коюш керек
- Жараттын тегерегинде жанчылган, айрылган, тытылган терилер бар болсо- биринчи 3 күндүн ичинде хирургиялык жол менен кесүүгө, тилүүгө, тигүүгө болбойт.
- Өмүрлүк көрсөтмө болгондо гана: кан кетүүнү токтотуу, оркойуп чыгып калган сөөктүн сыныктарын тазалоо ж.б.у.с. хирургиялык ыкма менен тигүүнү, тазалоону жүргүзсө болот.

Антирабикалык (кутурмага каршы) эмдөөлөрдү жасоо

Антирабикалык эмдөөлөрдү аймактык оорукананын хирургиялык жана травматологиялык бөлүмдөрүндө, Үй Бүлөлүк Борборлордун хирургиялык кабинеттеринде өткөрүшөт.

Жаныбарлардын тишинен жабыркаган адам медицина мекемесине кайрылганда биринчи медициналык тазалоону жасагандан кийин кутурмага каршы эмдөөлөр жүргүзүлөт

Кайрылган адамдын жараатынын абалына жана эпиданамнезине жараша кутурмага каршы эмдөөгө муктаж экени аныкталат. Эгерде жабыркаган адам кутурмага каршы эмдөөнүн шартсыз же шарттуу курсун алышы керек болсо, анда медицина кызматкерлеринин көзөмөлүндө болот.

Эгерде кутурмага каршы эмдөөнүн кереги жок болсо, анда медициналык кызматкер түшүндүрүү иштерин жүргүзүп: тиштеген итти же мышыкты 10 күн көзөмөлгө алыш керек экенин жана кийинки келе турган күндү белгилеп берет. Айтылган убакыттын ичинде көзөмөлдөнгөн айбанаттар өлүп же жоголуп кетсе, жабыркаган адам токтоосуз медицина кызматерине кайрылып, кутурмага каршы эмдөөнү алыш керек экенин айтат.

КоКАВ жана АИГ менен эмдөөнүн тартиби

№	Байланыштын категориясы	Жаныбардын абалы		Эмдөө
		Тиштеген убакта	Көзөмөлдөнүүчү 10 сутканын ичинде	
1	Тери жараттанган эмес же кыйыр байланыш болгон; Жараты жок теринин шилекейлениши;	Оорубаган	Оорубаган	Берилбейт

2	Жараты бар теринин шилекейлениши;	а) Оорубаган		Берилбейт
	Дененин, колу-бутунун бириндеген (единичный) терең эмес тиштелүүсү жана тытылуусу (баштан, беттен, моюндан, колдун-буттун манжаларынан, гениталиядан башка жерлер);	б) Оорубаган	Ооруду, өлдү, жоголду	“Ш/З”- Көзөмөлдө турган жаныбарда оорунун биринчи белгилери пайда болоору менен же ал жоголуп кетсе эмдөөнүн шартсыз курсун баштоо керек: 1,0 мл вакцинаны 0ү, 3ү, 7и, 14ү, 30у, 90у күнү сайыш керек
		в) Кутурмага күмөн болгон	Оорубаган	“Ш/У”- Эмдөөнү токтоосуз башташ керек. 1,0 мл вакцинаны 0ү, 3ү, 7и күнү сайыш керек. Эгерде 10 күндүн ичинде көзөмөлдөгү жаныбар оорубаса эмдөөнү токтотуу керек.
		г) Кутурма менен ооруган, жоголуп кеткен	диагнозу белгисиз	“Ш/З”- Эмдөөнү токтоосуз башташ керек. 1,0 мл вакцинаны 0ү, 3ү, 7и, 14ү, 30у, 90у күнү сайыш керек
3	Адамдын былжырлуу чел кабыктарынын шилекейлениши;	а) Оорубаган же кутурмага күмөндүү	Оорубаган	“Ш/У”- Комбинацияланган эмдөөнү токтоосуз баштоо керек: антирабикалык иммуноглобулин 0ү күнү + 1,0 мл вакцинаны 0ү, 3ү, 7и күнү сайыш керек. Эгерде 10 күндүн ичинде көзөмөлдөгү жаныбар оорубаса эмдөөнү токтотуу керек.
	Адамдын жарасы бар терисинин шилекейлениши;			
	Адамдын башынын, бетинин, моюнунун, колу-бутунун манжаларынын, гениталиясынын терисинин тытылышы жана тиштелиши;	б) Оорубаган же кутурмага күмөндүү	Ооруду, өлдү, жоголду	“Ш/З”- Комбинацияланган эмдөөнү токтоосуз баштоо керек: антирабикалык иммуноглобулин 0ү күнү + 1,0 мл вакцинаны 0ү, 3ү, 7и, 14ү, 30у, 90у күнү сайыш керек.
Үй жаныбарларынын адамдын терисинин бириндеген (единичный) , терең тиштөөсү жана тытуусу;	б) Кутурма менен ооруган, жоголуп кеткен	диагнозу белгисиз	“Ш/З”- Комбинацияланган эмдөөнү токтоосуз баштоо керек: антирабикалык иммуноглобулин 0ү күнү + 1,0 мл вакцинаны 0ү, 3ү, 7и, 14ү, 30у, 90у күнү сайыш керек.	
4	Адамдын жарасы бар терисинин же былжырлуу чел кабыктарынын шилекейлениши;			“Ш/З”- Комбинацияланган эмдөөнү токтоосуз баштоо керек: антирабикалык иммуноглобулин 0ү күнү + 1,0 мл вакцинаны 0ү, 3ү, 7и, 14ү, 30у, 90у күнү сайыш керек.
Адамды жапайы жаныбарлардын, кемирүүчүлөрдүн жана жарканаттардын тиштөөсү жана тытуусу;				

Профилактикалык эмдөө

Профилактикалык эмдөө жумуш үстүндө кутурманы жугузуп алуу коркунучу бийик турган адамдарга жасалат: кутурма вирусунун «көчө» штаммы менен иштеген лаборатория ишкерлерине, ветеринарларга, мергенчилерге, токойчуларга, ит менен иштеген адистерге, мал союуда иштеген адамдарга жасалат.

Профилактикалык эмдөөнүн схемасы

Алгачкы эмдөө. 3 инъекция 0ү, 7и жана 30ү күнү 1 млден.

Биринчи ревакцинация 1 жылдан кийин. 1,0 млден 1 жолу .

Кийинки ревакцинация ар бир 3 жылда. 1,0 млден 1 жолу.

Адамдын кутурма оорусун дарылоо

Кутурма болуп ооруган адам токтоосуз оорукананын инфекция бөлүмүнө жеткирилиши керек. Ал жерде өзүнчө караңгылатылган, тынч палатага жаткырылып, медицина кызматкерлеринен өзүнчө көзөмөл койулат. Көзөмөлдөөчү персонал өздук коргонуучу каражаттарды колдонуусу абзел, эгер муктаждык болсо антирабикалык эмдөө дагы алышы керек.

Азыркы күнгө чейин кутурма болуп ооруган адамдарды дарылоонуну спецификалык жана эффективдүү методдору жок. Оорулуунун азап чегүүсүн гана азайта турган дарылар берилет: уктатуучу, булчуң эттеринин тырышканын жана ооруганын азайтуучу ж.б.у.с.

Оорунун аягы дайыма кооптуу болуп, өлүм менен аяктайт

5 САБАК: АДАМДЫН КУТУРМА ООРУСУНА КАРШЫ КУРӨШТӨ ВЕДОМСТВО ОРТОЛУК КЫЗМАТТАШТЫКТЫ ИНТЕГРАЦИЯЛООНУН НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРИ

Кутурма оорусу менен күрөшүүдө саламаттыкты сактоо министирлиги башка ведомстволор: айыл чарба, ишки иштер, ошондой эле жергиликтүү мамлекеттик администрациялары, өзүн өзү башкаруу органдары (айыл өкмөтү) менен биргеликте иш жүргүзүүсү, интеграциялоосу талап кылынат.

Жогору айтылып өткөн ведомстволордун биргелешкен коллегияларында, кеңешмелеринде, чогулуштарында бул оорулар алып келе турган проблемаларды талкуулап, жасала турган иштерди пландаштырып, жасалган иштердин жыйынтыгын чыгарып жана кийинкиге пландаштырууларды чогуу өткөрүү менен кызматташтыкты интеграциялоого жетишсе болот. Ошондой эле айтылып өткөн ведомстволордун жоопкерчиликтүү адистеринин тузмө түз кызматташтыгынын таасири астында чоң жетишкендиктерге жетсе болот.

Ведомство жана сектор аралык интеграциялоонун негизги багыттары Саламаттыкты сактоо министирлигинин 24. 02. 2010 жылы бекитилген №104 «Адамдардын кутурма оорусу менен жабыркашынын алдын алуучу чараларды өнүктүрүү» буйругунда берилген.

Саламаттыкты сактоо, ветеринардык, айыл чарба, ишки иштер, коммуналдык органдарынын, мергенчи-аңчы, айыл чарба малынын жүн терисин иштетүү жана сатуу менен алектенген уюмдарынын, ошондой эле жергиликтүү мамлекеттик администрацияларынын, өзүн өзү башкаруу органдарынын (айыл өкмөтү) айтылган оорулардын алдын алуу жана күрөшүү боюнча биргеликте интеграциялап иш жүргүзүүсүнүн Комплекстүү планын иштеп чыгуу керек. Бул иш кагазында ар бир ведомство менен секторлордун аткара турган иштери жана мөөнөтү так жазылышы керек. Бул иш пландын аткарылышынын эң биринчи шарты болуп, райондун жетекчисинин, же анын орун басарынын мөөрү менен бекитилиши жана дайыма көзөмөлдөп турушу

эсептелет. Комплекстүү пландагы иш чараларынын аткарылышын 1 кварталда 1 жолу чогулуштарда, кеңешмелерде талкуулап, аткарылбай жаткан жерлерин тактап туруу керек.

Кутурма менен ооруган ар бир адам же/жана мал жөнүндөгү маалыматты саламаттык сактоо жана ветеринардык кызматтардын ортосунда алмашып турушу керек. Бул иш чара оорунун очокторун өз убагында таап жана алдын алуу иштерин жогорку сапатта юштуруу үчүн керек.

Жергиликтүү мамлекеттик сан эпид көзөмөл центрлери жылына 2 жолу жана муктаж болгон маалда ветеринар кызматкерлеринен айыл чарба малынын (ири жана майда мүйүздүү малдарынын, чочколордун, төөлөрдүн ж.б.у.с.) кутурма менен жабыркашы, иттердин саны, алардын ичинен кутурмага каршы эмделгендеринин саны, жолбун иттерди жок кылуу жөнүндөгү маалыматты алып турушу керек. Бул маалымат эпизоотологиялык кырдаалы оор болгон территорияда жашаган калк арасында алдын алуу жана маалымдоо иштерин уюштурууга керек.

Кутурманын очоктору катталган райондордо, кактын арасында иттерди өз убагында профилактикалык эмдөө, жолбун иттердин калк жашаган пункттарында жүрүшүнө жол бербөө, балдарды гигиенага тарбиялоо, кутурманын алдын алуучу эрежелерди сактоо боюнча иштерди интенсивдүү жана регулярдуу түрдө өткөрүү зарыл.

Жогору айтылып өткөн иш чаралардын аткарылышын көзөмөлдөөнү жергиликтүү мамлекеттик сан эпид көзөмөл центрлери жана ветеринардык станциялар систематикалык түрдө өткөрүшү керек.

6 САБАК: КУТУРМА ООРУСУНА КАРШЫ КҮРӨШКӨ КАЛКТЫ СОЦИАЛДЫК МОБИЛИЗАЦИЯЛООДО МААЛЫМДООНУ ЖҮРГҮЗҮҮНҮН ЭРЕЖЕЛЕРИ

КАЛКТЫ СОЦИАЛДЫК МОБИЛИЗАЦИЯЛОО – ЖАЛПЫ МАКСАТКА ЖЕТИШ ҮЧҮН КООМДУН НЕГИЗГИ СЕКТОРЛОРУНУН БИРГЕЛЕШИП ИШ ЖҮРГҮЗҮҮСҮН УЮШТУРУУ

Калкты кутурма оорусуна каршы социалдык мобилизациялоонун максаты:

калктын баардык катмарынын, мамлекеттик органдардын, диний конфессиялардын, коомдук уюмдарынын, баардык профилдеги медициналык жана ветеринардык кызматкерлердин биргелешип кутурма оорусуна каршы күрөш жүргүзүүсү менен эпизоотологиялык коопсуздукка жетишүүгө калктын кызыгуусун пайда кылуу.

Калкты кутурма оорусуна каршы социалдык мобилизациялоону уюштуруунун негизги багыттары:

- Ооруну жугузуп алуу коркунучу өтө курч болгон «кооптуу группада», калк арасында оорунун козгогучу, булагы жана адамга жугуу жолдору менен факторлору жөнүндө билим жана маалымат сапатын көтөрүү боюнча агартуу иштерин өтө бийик дэңгээлде өткөрүү.
- Элге оорунун алгачкы жана мүнөздүү белгилери жөнүндөгү маалыматты жеткирүү менен бирге, оорунун белгилери пайда болсо, эрте жана сөзсүз түрдө медициналык кызматка кайрылыш керек экенин үйрөтүү.
- Ооруну жугузуп алуунун алдын алуучу жөндөмдүүлүктөрдү элге үйрөтүү
- Социалдык мобилизациялоону өткөрүүгө жергиликтүү мамлекеттик администрацияларды, диний конфессияларды, коомдук уюмдарды, Айылдык ден соолук комитеттерди, өкмөттүк эмес уюмдарды ж.б.у.с. чакыруу
- Эпидемиялык жана эпизоотиялык кырдаалды жакшыртуу боюнча чечим кабыл алуу процессине жергиликтүү калктын активдүү катыштыруу

- Медицина кызматкерлери калкка маалымат берүүсүндө элдин жаш, улуттук, турмуш-тиричилик, адистик өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен түшүндүрүү иштеринин ар түркүн формаларын колдонуу
- Калк арасында кутурмага каршы кооптонууну жаратууга жана аны менен күрөшүүгө жергиликтүү коомдун баардык катмарларынын катышуусуна өбөлгө түзүү
- Иттердин саламаттыгын сактоочу иш чараларды жүргүзбөгөн үй ээлерине критикалык – жектөө мамиле көрсөтүүсүнө калкты үйрөтүү.
- Жолбун иттердин калк жашаган пункттарын аралап жүрүүсүнө жол бербөөнү калкка көнүмүш адатка айлантуу.
- Ит менен алектенген адамдарга, мергенчилерге, токойчуларга, чабандарга кутурма жөнүндө маалымат берүү
- Иттерди эмдөө жана үй жана жапайы айбанаттардан жабыркаган кишилерге биринчи жардам жана кутурмага каршы жардам эрежелерин калкка үйрөтүү

Калкты социалдык мобилизациялоону уюштуруунун формалары

- Калкка массалык маалымат каражаттары аркылуу таасир этүү
- Атайын даярдалган тренерлердин жардамы менен айылдык ден соолук комитеттеринин жана демилгелүү топтордун мүчөлөрүн эл менен түзмө түзүштөөсүн уюштуруу

Калкты социалдык мобилизациялоону уюштуруунун методдору

- Индивидуалдык жана группалык (профилактикалык жана эпидкөрсөтмө боюнча) санитардык – агартуу иштерин оорунун очогунда жана короолорду кыдырууда жүргүзүү.
- Калк арасында лекция жана сүйлөшүү-түшүндүрмө иштери, массалык канал аркылуу: радио, печать, телевидениеден малдардын жана адамдардын оорусунан конкреттүү мисал келтирүү менен маалымдоо.
- Көрсөтмө санитардык-агартуу материалдарды: санитардык бюллетень, плакат, эскертме, баракчаларды ж.б.у.с. колдонуу.
- Мектептин мугалимдери менен биргеликте диктанттардын текстерин иштеп чыгуу жана аларды окуу процессине колдонууну уюштуруу.

Калкты социалдык мобилизациялоону уюштуруунун сапатынын көрсөткүчтөрү:

- Санитардык агартуу маалыматын алган калктын үлүшүнүн көбөйүшү.
- Калктын маалымат жана билим деңгээлинин жогорулашы
- Аксакалдар, жаштар, аялдар советинин мүчөлөрүнүн, диний кызматкерлердин калктын саламаттыгын сактоого жана айтылган ооруга каршы күрөшүүгө үндөөгө активдүү катышуусу .
- Жеке жана коомдук мал чарбаларынын, малдын сырьесун иштетүүчү мекемелеринин жетекчилеринин жана мүчөлөрүнүн ветеринардык-санитардык эрежелерди колдонушу жана оорулуу малды союуда жеке коргонуу эрежелерин сактоого болгон кызыгуусунун артылышы

КӨНҮГҮҮ:

Кырдаалдык маселе 1:

Жайлоодо койдун отарына карышкырдын экинчи жолу тийиши катталган. Карышкыр сыртка чыккан чабандын жүзүнө атырылып, бетин тиштеген. Кошуналардын жардамы менен карышкырды өлтүрүшкөн. Чабандын бетине карышкырдын тиштери кирип кеткен, аккан кан бат эле токтогон.

Суроо

1. Жабыркаган чабандын бетине медициналык тазалоо жүргүзүш керекпи? Эгер «Ооба» болсо, ким жана кантип жүргүзөт?
2. Чабанды медициналык мекемеге жөнөтүш керекпи, эгер «Ооба» болсо, эмне максат менен?
3. Карышкырды кутурмага кантип изилдейт?

Кырдаалдык маселе 2:

12 жаштагы баланы кошунанын ити тиштеген, баланын оң колунун манжаларынын териси тытылып, булчуң эттери чайналып калган. 4 күндүн ичинде айтылган ит 3 кишини тиштеген. Ит байланбайт жана үйдөн белгисиз жактарга көп кетет.

Суроо

1. Итти көзөмөлгө алыш керекпи же өлтүрүп мээсин изилдеш керекпи?
2. Баланын колун медициналык тазалоо жүргүзүш керекпи? Эгер «Ооба» болсо, тытылып калган терисин хирургиялык жол менен кесип алып салыш керекпи?
3. Баланы кутурмага каршы дароо эмдеш керекпи же 10 күн күтүш керекпи?

Кырдаалдык маселе 3:

Поликлиникага ит тиштеген аял кайрылды. Аял ургаачы иттин күчүктөрүн алып жатканда балтырын тиштеген. Эки тиши балтыр этке 1 см тереңдикте кирген. Ит дайыма байланып турчу.

Суроо

1. Итти көзөмөлгө алыш керекпи же өлтүрүп мээсин изилдеш керекпи?
2. Ит тиштеген жерди кантип тазалаш керек (обработка)
3. Аялды кутурмага каршы дароо эмдеш керекпи же 10 күн күтүш керекпи?

ИНДИВИДУАЛДЫК ПИКИР БАРАГЫ

Бул айтылган модулдун, келечекте кутурма боюнча өткөрүлө турган тренингде колдоно турган, кайсы 3 маанилүү пунктун эстеп калгыңар келүүдө.

1.

2.

3.

Силерге бул модул боюнча кандай кошумча маалымат керек?

ЭСКЕРТМЕ

Окуу модулун иштеп чыккандар:

Нурматов Зуридин Шарипович, м.и.к., жогорку даражадагы эпидемиолог дарыгер, МСЭКД
Zuridin@mail.ru

Ногойбаева Калыс Асанбековна, м.и.к., жогорку даражадагы инфекционист дарыгер,
МСЭКД, КГМИиПК kalis35@mail.ru

Саламаттыкты сактоо министиринин 24.02.2010 жылы бекитилген №104 « Адамдардын кутурма оорусу менен жабыркашынын алдын алуучу чараларды өнүктүрүү» буйругун иштеп чыгууга катышкандар

Саламаттыкты сактоо министирлигинен (м.и.к. С.Т. Абдикаримов, А.С.Сыдыканов),
РКЖӨКИЦ (Д.Ш.Гайбулин, К.Б.Бектурдиев, Т.Г.Самсонова, И.Г.Брейнингер,
В.С.Майтиева, А.И.Ибраев, С.У.Садамбекова, А.К.Сооронова),
МСЭКД (З.Ш.Нурматов, Д.С.Оторбаева, Ж.М.Усубалиева, К.А.Ногойбаева,
К.М.Раимкулов, К.Ш.Алмерекев),
Илимдер академиясы (С. Ж. Федорова),
РКИО (к.м.н. Н.С.Айткулуев),
КММА, инфекция оорулар кафедрасы (д.м.н. А.З.Кутманова).